

Kuva Kimmo Iyhästä

rikiä kuitenkin aivan liian paljon ottaakseni asian uudelleen esiin hänen kanssaan. Se kaduttaa minua jälkiviisauden kelmeässä valossa. Samaan aikaan arvelen, että tämä pieni, merkityksetön tapaus on useilla tavoilla valaiseva.

Von Wright kirjoittaa muistelmissaan, ettei hänellä ole erityisempiä introspektion tai itse-kritiikin lahjoja. Tämä oli varmasti totta. Ei yksinkertaisesti ollut Georg Henrikin tapaista pohdiskella hänen tai toisten ihmisten viljelemättömpiä takamaita. Häntä estivät monet seikat: hänen oma korrektiutensa ja viktoriaaninen porvarillinen kasvatuksensa samoin kuin turhamaisuutensa ja tapansa ottaa itsensä hieman juhlallisesti.³ Mutta kenties tiellä oli myös muita, surullisempia tosiseikkoja.

Epäilen, että monet Georg Henrikin ystävät, jotka olivat häntä lähempänä ja voivat olla hänen kanssaan tekemisissä yhdenvertaisemmalta pohjalta, tekivät saman virheen kuin minä – saman porvarillisen virheen, tunnen kiusausta sanoa – ollessaan ilmaisematta ärtymystään mainitsemiä kaltaisista pikkuasioista. Eikö tämä virhe ole tyyppinen ainesosa sivistyneessä, miesten välisessä, eurooppalaisessa 1900-luvun ystävytydessä; totuudenkaipuun puute, jollainen voi pahimassa tapauksessa johtaa kollektiiviseen sokeuteen?

Ei ole niin, että uskoisin Georg Henrikin tunteneen itsensä huonommin kuin monet muut. Pikemminkin päinvastoin. Mutta hän ei kerta kaikkiaan kuulunut niihin, jotka ovat omaksuneet ihanteekseen ajatuksen psykologisesta itse-tuntemuksesta. Hän ei myöskään Nietzschen tavoin tehnyt eri puoltensa välienselvittelystä filosofiansa ydintä. Hänen näkökulmastaan kriittisen pohdiskelun tehtävä oli looginen, yhteiskunnallinen ja moraalinen, ei psykologinen, henkinen tai yksityinen. Liiallinen itsetutkiskelu uhkasi tässä katsannossa muuttua lähinnä esteeksi ajattelulle. Voidaan ajatella tiettyä kohtaa *Ajatuksen ja julistuksen* esseessä, joka käsittelee Dostojevskin kellari-ihmistä. Siinä von Wright kuvaa sortumisen identiteetin kyseenalaistavaan itsekritiikkiin, jollainen näyttölee suurta roolia modernissa kirjallisuudessa, enemmänkin patologiseksi tilaksi kuin ihanteeksi. Ja on huomiota herättävää, että kolmesta kanonisoidusta modernista epäilijästä – Marxista, Nietzschestä ja Freudista – Freud puuttuu Georg Henrikin maailmankuvasta Nietzschen ollessa perifeerinen, kun taas suuret venäläiset moralistit, Dostojevski ja Tolstoi, valtaavat etualan kaikkien Georg Henrikin suurmiesten keskuudessa.

Toinen este, jota von Wright piti varottavana, jos ei halua tukahduttaa oman ajattelunsa kehitystä, oli liian suuri lukeneisuus.⁴ On kiintoisaa verrata molempia itse asetettuja rajoituksia akateemikon kiinnostuksen kohteissa siihen ihmishanteeseen, jota hän varhain ilmensi ja joka oli hänen itsestäänselvä johtotähtensä läpi elämän. Ihanne oli renessanssin *uomo universalis*.⁴ Yhtä tyyppillistä luokalle ja ajalle kuin ihanne itse on sen paradoksaalisen vakaumuksen itsestäänselvyys, että yleisneron elämännälällä on oltava rajansa. Juuri kyky keskittymiseen ja rajoittumiseen oli varmasti avain Georg Henrikin menestykseen kaikessa siinä, mihin hän ryhtyi. Hänhän oli niin selväpäinen ja arvostelukykyinen kuin kukaan vain voi olla. Toinen seikka on, että nerot, joita von Wright eniten ihaili, Dostojevski tai Wittgenstein, seurasivat elämässään täysin toisia johtotähtiä. Georg Henrik tiesi sen itse: hän sanoi kerran itsestään fi-

losofina, että hän oli sitä, mihin britit viittaavat ilmaisulla *first-rate*. Hän oli toisin sanoen epätavallisen hyvä, mutta hänelle oli itsestäänselvää, ettei hän kuulunut *epä-tavallisiin* [*de utom-ordentliga*] – heihin, jotka voivat laskea perustan jollekin todella uudelle.

Markovicin tapaus viittaa myös erääseen toiseen seikkaan, joka oli uskoakseni Georg Henrikille tärkeä ja tyyppinen. Ei ollut helppoa päästä lähelle häntä muuten kuin tietyissä älyllisissä ja, kuten saamme nähdä, moraalisisissa asioissa.

Voidaan väittää, että von Wright, kuten useat muut kuuluisuudet, sääтели läheisyyttä ja etäisyyttä tietoisesti ja taidokkaasti, ja että minä kuuluin yksinkertaisesti niihin, joita ei päästetty lähelle. Georg Henrikillä oli luonnollisesti monia ystäviä, jotka olivat hänelle läheisempiä kuin minä. Mutta lähiystäviä? En tiedä, mutta tiedän sen, että hän kerran keskustelussa sanoi itsestään, ettei hänellä ole ollut erityisempää kykyä ystävytyteen (eikä rakkauteen?). Hän arvosti kyllä paljon kestäviä ystävyys-suhteita, mutta saattoi myös ihmetellä, oliko hänelle laskettava viaksi, että hänelle oli ollut niin vaikeaa luopua vanhoista ystävyys-suhteista (uusien saamiseksi tällä tavoin tilalle, uskon olleen ajatus-kulun lausumattomana jatkona).

Entä Kailan ja Wittgensteinin kirjat? En tiennyt silloin, että nämä kaksi olivat olleet Georg Henrikin unohtumattomat opettajat. Näin oli ehkä hyvä, sillä kumpikaan kirja ei tehnyt minuun syvää vaikutusta. Kailan kirjaa pidin suorastaan pitkästyttävänä, ja Wittgensteinin kiinnostavampi kirja oli enemmän arvoituksellinen kuin jännittävä. Raportoin tämän myös Georg Henrikille ilman sen suurempia verukkeita, kun samana syksynä törmäsin häneen, kuten monta kertaa myöhemmin, filosofian laitoksen käytävällä Metsätalossa ja hän pyysi minut huoneeseensa keskustelemaan lyhyesti.

Nämä spontaanit keskustelut toistuivat myöhemmin elämässäni lukemattomia kertoja. Kyseessä olivat lyhyet keskustelut, joissa vaihdettiin raportteja perhe-elämästä ja arjesta sekä elämästä laitoksella, esimerkiksi sen tutkijaseminaarin ohjelmasta, jota von Wright monina vuosina johti. Usein tulimme myös johonkin yksittäiseen yhteiskunnalliseen ja aikalaishiagnostiseen teemaan, mutta oli harvinaista, että olisimme puhuneet jostakin tarkkaan rajatusta käsitteellisestä ongelmasta. Kun näin tapahtui, olin yleensä pyytänyt audienssia asiassa, jota varten olin tarkoin valmistautunut. Joitakin kertoja, ei monia, vierailin Georg Henrikin ja Elisabethin kotona, ja kävimme myös kirjeenvaihtoa.

Minulla oli aina tunne, että Georg Henrik oli tosissaan, kun hän allekirjoitti kirjeensä ”kiintymyksellä / Georg Henrik”, ja että hän yksinkertaisesti piti minusta. Miksi kehuskelen tällaisella satunnaisella, epävarmalla ja yksityisellä seikalla? Eräs syy on, että haluan selittää, mistä näkökulmasta ja miten suurella auktoriteetilla kirjoitan Georg Henrik von Wrightista ihmisenä. Mutta on myös muita syitä.

Mainitsin von Wrightin itsekritiittisen näkemyksen kyvystään ystävytyteen. Tämä itsekritiikki tulee nähdä yhdessä hänen suuren inhimillisen lämpönsä kanssa. Ystävällisen suhteemme todellinen keskus oli hyvin pitkään – ja aina hänen kuolemaansa asti – se, että Georg Henrik ymmärsi ja jakoi syvästi sukupolveni kaikkea toimintaa varjostavan

asiaintilan: huolen ja kärsimyksen kehitys- ja ympäristökrisisistä. Georg Henrik ymmärsi siis, tavalla johon en ole usein törmännyt elämässäni, mutta jonka näen syvästi luonteenomaiseksi hänelle ihmisenä ja filosofina (palaan tähän myöhemmin), että tämä huoli varjosti minulle ja monille ikätoverilleni ja nuoremmilleni kaikkea, sekä hyvässä että pahassa. Hyvässä siinä mielessä, että varjo antaa meille mielekkyyttä ja suuntaa meitä, ja pahassa siinä, että se repii meidät rikki. Tarvitsin Georg Henrikin ymmärrystä. Se teki minulle hyvää, vaikka aina olikin olemassa alue, johon se ei täysin ulottunut: filosofia.

Joka on lukenut von Wrightin teoksia, tai edes hänen muistelmansa, ei ole voinut välttyä huomaamasta, että sydämessään hän oli ja pysyi jonakin, jota kutsun tässä analyttikoksi, toisin sanoen analyttisenä filosofina, joka on suuntautunut erityisesti logiikan filosofiaan. Ymmärtääkseen von Wrightin elämää ja sen suhdetta hänen teoksiinsa on ensin ymmärrettävä hänen aikaansaannoksiaan ja omaa näkemystään itsestään analyttisenä filosofina. Päälinja on helppo nimetä: se kulkee induktion ongelmasta yksityiskohtaisempiin, mutta laaja-alaisempiin aikaansaannoksiin logiikan filosofiassa, edeten edelleen etiikkaan, tieteenfilosofiaan, toiminnan filosofiaan ja mielenfilosofiaan. En aio syventyä tässä mihinkään näistä. Sen sijaan koetan luonnostella osan hänen *Lebrganginsa* ulommaisista ääriviivoista. Lähestyn myös tiettyä erityiskysymystä, joka on kiinnostanut minua ja joka sopii kätevästi spontaanien muistelusteni viitekehukseen: kysymystä von Wrightin yhteiskunta- ja historiakisyydestä. Tavoitteenani ei siis ole antaa uutta valoa Georg Henrikin filosofiaan muuten kuin siinä rajoitetussa merkityksessä, että näkökantani voivat toivottavasti auttaa meitä ymmärtämään, minkä merkityksen Georg Henrik itse antoi filosofisille töilleen. Tällä voi vuorostaan olla meille merkitystä siinä, millaiseksi näemme filosofian tehtävän nykypäivänä. Lukijaa varoitetaan myös siitä, että sallin itselleni arvauksia, joiden ensisijainen ja toisinaan ainoa pohja on siinä, että tunsin von Wrightin ihmisenä ja jaoin hänen yhteiskunnallis-kulttuurisen kotipaikkansa. On tiettyjä muitakin filosofeja, joiden olisi mahdollista kirjoittaa Georg Henrikistä lähtemällä samasta etuoikeutetusta kokemuspöydästä kuin minä, mutta en tiedä, tekevätkö he niin vai estääkö heidän arvostelukykynsä heitä.

Georg Henrik von Wright kasvoi ja kävi koulunsa saksalaiseen korkeakulttuuriin suuntautuneessa kirjallisessa ympäristössä. Tässä viitekehityksessä oli myös liberaali, anglofilinen virtaus. Kulttuuriselle ja yhteiskunnalliselle ympäristölle oli tyypillistä, että sellaisilla käsitteillä kuin *nerous*, *kutsumus* ja *luomisvoima* oli jakamattoman positiivinen sävy, johon meidän voi olla vaikeaa eläytyä. Älyllinen työ, erityisesti akateeminen ja korkeakulttuurinen työ, oli ylevässä asemassa, jota eivät vielä syövyttäneet opiskelijavasemmiston, hippiliikkeen tai dekonstruktionistien epäilykset. Isän kunnialliset, mutta karkeat ja epäsanakarilliset tehtävät lankarullateollisuudessa tyydyttivät vain vaivoin pojat omat toiveet, ja luulen, että nuorelle Georg Henrikille luonteenomaista valtavaa kunnianhimoa ruokki myös perhepsykologinen tilanne. Nuoren mielen tehtäväksi tuli isän salaisten unelmien toteuttaminen. Filosofia kantoi silloin kuten nytkin jonkin korkean, puhtaan ja vaikean sädekehää, ja

sillä on täytyntä olla vahvaa vetovoimaa Georg Henrikin. Kun hän huomasi olevansa filosofisesti lahjakas, tuli uranvalinnasta helppo.⁹

Lapsuus- ja nuoruusvuosien psykologiset ja kulttuuriset seikat eivät selitä, miksi von Wrightista tuli analyttikoksi merkityksessä, jonka olen yllä antanut tälle termille. Tässä on ollut varmaankin kyse ensisijaisesti niistä sattumista, joita von Wright on usein selostanut. Eino Kailan merkitys oli ratkaiseva. Että von Wrightilla on Cambridgeen saapuessaan tavatonta onnea – hänestä tulee sekä Wittgensteinin että C. D. Broadin läheinen ystävä, ja molemmat antavat hänelle valtavasti tukea ja kannustusta – on tärkeää sille, millaiseksi hänen uransa muotoutuu, mutta ei ratkaise sitä, miten hän suuntautuu. Väitöskirjan aiheenhan antoi jo Kaila. Cambridgestä tuli erinomainen foorumi von Wrightin läpimurtoteokselle, ja Broad sekä Wittgenstein auttoivat häntä maineeseen. Heidän roolinsa voidaan kuitenkin helposti käsittää väärin. On totta, että Broad oli palavasti rakastunut Georg Henrikin, ja voidaan hyvin olettaa, että hänen innostunut vastaanottonsa väitöskirjalle avasi ovia. On myös uskottavaa, että Wittgensteinin ja Georg Henrikin ystävyyttä auttoi matkan varrella sattuma, että näillä kahdella filosofilla oli heidän tavatessaan Cambridgessä yhteinen kulttuuritausta, jonka he voivat innolla ja ilolla herättää henkiin teellä tai kävelyretkillä, mutta jonka on täytyntä vieraannuttaa heitä ympäristöstään. Mutta Broad ei olisi rakastunut kehenkään törppöön, eikä Wittgenstein olisi varmaankaan ystävyystynyt kenen tahansa keskinkertaisen suomenruotsalaisen porvarin kanssa. von Wrightilla oli onnea, jollaista voi olla vain, jos on myös ainutlaatuisia omia avuja.

Väitöskirjasta tuli itsenäisyysjulistus ja läpimurto. Tästä filosofi oli vapaa nojaamaan omiin ideoihinsa ja kehittämään omaa linjaansa ajattelijana. Aluksi von Wright oli seurannut tutkimuksissaan lähinnä Kailaa ja cambridgeläisiä opettajiaan (Wittgensteinia lukuunottamatta) – siinä mielessä, että hän halusi auttaa edistämään heidän korkeakulttuurisia ja esteettisiä ihanteitaan ja heidän tieteellistä kehitysoptimismiaan. Georg Henrik on jälkikäteen puhunut eettisestä ja yhteiskunnallisesta optimismista, jonka hän nuorena yhdisti tutkimuksiinsa muun muassa deonttisessa logiikassa. Kuten monet analyttiset filosofit ennen ja jälkeen häntä, von Wright näki suuren osan elämänsä omat aikaansaannoksensa analyttisessä filosofiassa eräänlaisiksi metapolitiikaksi: heidänlaisensa filosofit halusivat tukea ihmiskunnan kukoistusta tukemalla tieteellisen kulttuurin kehitystä sekä Hellaasta periytyvää, modernina aikana uusiutunutta vapauttavan valistuksen projektia.

Analyttisen filosofian valistusoptimismi ei von Wrightin kohdalla ollut koskaan puhtaaksi viljeltyä. Opiskelu- ja so-tavuosina sitä painosti kulttuurikonservaatiivinen elitismi ja estetisoiva snobismi, joka sai ilmaisunsa taipumuksessa näytellä historian kulussa mieluummin ulkopuolisen tarkkailijan kuin sitoutuneen osanottajan roolia. Hieman paheksuttavana viime vuosina liiallista huomiota saaneessa sodanaikaisessa kirjoituksessa ”Betraktelser om Europa” (1941) en pidä niinkään sen ajan mittapuulla varsin mietoa sympatiaa Hitlerin Saksaa kohtaan tai pateettista Eurooppasovinismia, joista kumpikaan ei jäänyt pysyväksi, vaan sivistysaristokraattista teennäisyyttä. Historian kulku on nuorelle Georg Henrikille monissa tuon ajan esseissä osittain

syy sitoutumiseen, mutta ennen kaikkea kohde esteettiselle tarkastelulle. Tarkastelut voivat antaa syytä huolestumiseen. Kun näin on, osoittaa yksinäinen ajattelija suuruutensa ja riippumattomuutensa historian oikuista tunnistamalla tragedian alkuperän ja tunnustamalla sen kohtalonomaisten voimien. Georg Henrikin poliittinen peruskanta vakiintui sodan jälkeen nopeasti, ja hänestä tuli eräs niistä skandinaavisista, melko epäpoliittisista ja 60-luvulta lähtien enemmän tai vähemmän vasemmistohenkisistä porvarillisista liberaaleista, jotka ovat hallinneet pohjoismaista kulttuurilämää yli puolen vuosisadan ajan. Olen aina pitänyt itsestänselvänä, että hän äänesti RKP:n sosiaaliliberaalin siiven ehdokkaita, vaikka ainoa konkreettinen todiste tästä onkin, että hän tuki julkisesti U. B. Lindströmin ehdokkuutta eduskuntavaaleissa 1990-luvulla.

Georg Henrikin suhde historiaan ja yhteiskuntaan määrittäytyi kaikissa myöhemmissä vaiheissa keskeisesti sen perusnäkökuvan kautta, jonka hän esitti sodanaikaisissa artikkeleissa. Hänen poliittinen ihanteensa oli "ihmisen valtakunta, jonka järjestäytymisen tulisi suuntautua yksilön luonteen muovaamiseen sivistysihanteen mukaisesti".⁴ Tälle ihanteelle hän antoi alusta alkaen universaalien ja vapaamielisen tulkinnan. Ihanne ei koskenut valtion suhdetta eliittiin, vaan kaikkiin ihmisiin, ja se päti koko ihmiskuntaan. Ajatuksen- ja sananvapaudelle von Wright antoi perustavanlaatuisen merkityksen. Myöhemmin, 50- ja 60-luvulla, se yhdistyy teknis-skientistiseen rationalismiin ja 70-luvulla taas sosialistiseen vivahdukseen, mutta nämä suuntaukset ovat väliaikaisia. Pysyvää on sen sijaan demokraattisen vakaumuksen puute – piirre, jota en ole nähnyt käsiteltävien keskusteluissa.

On osoitus hänen sivistysaristokraattisesta yhteiskunnallisesta perusnäkökuvastaan, että von Wright kirjoitti omasta ajastaan joitakin poikkeuksia lukuunottamatta tarkkailijan näkökulmasta. Tarkkailijan näkökulmalla tarkoitan tässä niiden asennetta, jotka esittävät omia pohdiskelujaan ja reaktioitaan aikaansa, mutta jotka eivät anna konkreettisia suosituksia eivätkä ilmennä mitään näkyvää toivetta, että heidän omat pohdintansa vaikuttaisivat tapahtumien kulkuun tai mielipideilmastoon. Osallistujan näkökulmalla tarkoitan niiden asennetta, jotka ottavat kirjoituksissaan kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin ja yrittävät vaikuttaa tapahtumien kulkuun tai toisten asennoitumiseen. Jos mukaan ei lasketa korkeakoulu- ja tiedepoliittikkaa, ovat Georg Henrikin osallistujan näkökulmasta kirjoittamat artikkelit varsin harvassa. Niihin kuuluvat paitsi kuuluisa vuoden 1967 Vietnam-artikkeli, myös Suomen radiossa vuonna 1981 luettu vetoamus maailmanlaajuisesta vastuusta sekä *Helsingin Sanomissa* 1990-luvun alussa ilmestynyt artikkeli ydinvoimasta, mutta ei kovinkaan moni muu. Muistan esimerkiksi elävästi valtavan pettymykseni ja turhautumiseni, kun kysyin syksyllä 1994 Ruotsista toimeksiannon saaneena, josko Georg Henrik, ja myöskin Tove Jansson – mitä me suomenruotsalaiset teemmekään elämälämme nyt, kun kaksi suurinta on poissa? – halusivat allekirjoittaa pohjoismaisen vetoamuksen ei-kannan puolesta tulevissa EU-kansanäänestyksissä. Molemmat pidättyivät allekirjoittamasta, mutta Ruotsissa sekä Olof Lagercrantz että Astrid Lindgren osallistuivat luonnollisestikin ei-kam-

panjaan. Tapaus opetti minulle jotakin siitä merkityksestä, joka on kansalaisliikkeillä ja laajapohjaisella sitoutumisella demokratiaan. Ruotsin, samoin kuin Norjan ja Tanskan, demokratia on (tai oli) yhteiskuntaa läpäisevä tavalla, jota me Suomessa emme ole koskaan saavuttaneet.

Sillä välin, kun von Wright oli yhteiskunnan kehityksessä ensisijaisesti sivustakatsoja, hän vakiinnutti asemansa sitoutuneena osanottajana aikansa filosofiassa. Koska von Wright näki itsensä ja koko analyttisen filosofian siinä valistusoptimistisessa "metapoliittisessa" yhteydessä, jota olen kuvannut, esiintyy kahden hänen omaksumansa roolin välillä jännite: historianfilosofisen flanöörin ja sitoutuneen loogikon. Jännite on perussy syihin, että Georg Henrikin filosofiakäsitys on aina ollut minulle vieras. En ole yksinkertaisesti koskaan voinut sulattaa ajatusta, että filosofia voidaan jakaa tieteelliseen ja maailmankatsomukselliseen osaan. Yhtä vähän olen uskonut ajatukseen, että edellisen osan voidaan selvemmin kuin jälkimmäisen nähdä olevan valistuksen ja edistyksen puolella pimeyden voimia vastaan.

Jännite, jonka nimesin von Wrightin filosofiassa, pitäisi luullakseni nähdä osoituksena filosofian sisäisestä perustavasta jännitteestä angloamerikkalaisen liberaalin valistusinnon ja saksalaisen sivistyskonservatismien välillä, joka oli leimallista hänen elämälleen. Jännitteen neutralisoi varhain se, että von Wright oppi toteuttamaan yhtä rooliaan, sitoutunutta, kirjoittamalla akateemisia artikkeleita ja kirjoja englanniksi ja toista rooliaan "saksalaisena mandariinina" kirjoittamalla esseitä ruotsiksi.

Onnistuiko neutralisointi? Pinnallisessa mielessä vastaus on itsestäänselvästi myöntävä, koska kyseessä oli von Wrightin tuotteliaisuuden edellytys sekä esseistinä että analyttikkona. Mutta ongelmaton se ei ollut. Vuoden 1990 paikkeilla voidaan von Wrightissa huomata taipumus antaa loogis-analyttisen filosofian ja aikalaishiiditöiden suhdetta koskevan kysymyksen tulla relevantiksi hänen filosofianäkemyskseen. Teoreettista syvyyttä von Wrightin pohdinnat tästä aiheesta eivät koskaan saavuttaneet. Sitä vastoin vuosien varrella syventynyt oivallus valistuksen dialektiikan moniulotteisuudesta vaikutti Georg Henrikin maailmankuvaan ja itseymmärrykseen.

Uskon, että Georg Henrikin elämän viimeisiä vuosia hallitsi tunne, että hänen todellinen kotinsa maan päällä oli analyttinen filosofia. Muut tehtävät ja toimet saivat viime vuosina, hänen voimiensa ehtyessä, tehdä tilaa sille, että hän jatkoi omistautumistaan tärkeimmälle; niistä aiheista kirjoittamista, joissa hän oli erityisen lahjakas. Kirjoittaminen ja erityisesti analytiikka tuli vanhan filosofin elämän tyyneksi, onnelliseksi keskipisteeksi tavalla, jolla se tuskin oli ollut 60-luvun alun jälkeen, mutta samalla se sai myös toisenlaisen etumerkin kuin ennen. Georg Henrik kirjoitti tärkeimmät filosofiset teoksensa analyttisen filosofian edistysoptimismin merkeissä. Mutta viimeisinä vuosina tällainen kevytmielinen optimismi oli poissa; sen korvasi tunnelma, joka oli sukua sellaiselle spengleriläiselle kaiholle, joka voidaan tunnistaa myös hänen paljon varhaisemmista esseistään. Tämä kaiho oli kuitenkin nyt, pitkien vuosien aikalaishäiriön sitoutumisen jälkeen, saanut toisenlaisen kaikutavan kuin ennen. Nuoruuden kopeus oli poissa. Georg Henrik ei lekotellut enää itsettytyväisenä selvänäköisyyden privilegioissa. Kaihoa saatteli nyt pikemminkin myötätunto ja sellainen väistämättömän kärsimyksen sie-

tokyky, jota eräs Georg Henrikin arvostamista filosofeista, Peter Winch, kutsui kerran pitkämielisyudeksi.

Myötätunto oli minulle tärkeää, sillä olin eräs niistä, jotka saivat elää sen lämmössä. Eräässä viimeisistä kirjeistään minulle Georg Henrik kirjoitti toivostaan, että olisin saanut kokea, että unelmani – joka oli myös hänen, mutta johon hän vanhempana halusi antaa nuoremmalle suuremman oikeuden – että unelmani maailman nälän, ympäristön tuhoutumisen ja sodan päättymisestä toteutuisi armeliaalla tavalla. Olen varma, ettei Georg Henrik uskonut näin tapahtuvan, ja hän tiesi täysin hyvin, etten minäkään usko sitä. Mutta uskon, että hän kirjoitti näin ystävänpalveluksena. Hän tiesi, että ihminen elää lähes aina toivossa ja että hän voi hyvin saadessaan tukea toivolleen. Ja myös tästä olen hänelle syvästi kiitollinen.

Henkilökohtaisella kiitollisuudella on myös yleisempi ja älyllisempi aspekti. Sen jälkeisellä viikolla, kun olin saanut tiedon Georg Henrikin kuolemasta, luin artikkelin, jonka kaksi muuta filosofista kotijumalaani, Jacques Derrida ja Jürgen Habermas, julkaisivat yhdessä *Libérationissa* sekä *Frankfurter Allgemeine Zeitungissa* 31. toukokuuta 2003. Artikkelit ärsyttivät minua. Koin voimakkaasti, että Georg Henrik poikkeaa ratkaisevassa suhteessa edukseen niistä Heideggerin ja Wittgensteinin jälkeisen sukupolven filosofeista, jotka ovat hallinneet länsimaista filosofiaa vuoden 1950 jälkeen. Siinä missä sellaiset yhdysvaltalaiset kuin Quine, Davidson ja molemmat Rortyt, britit kuten Winch ja Anscombe tai Habermasin ja Apelin kaltaiset saksalaiset eivät ole koskaan kyenneet sallimaan kuin vuotta 1950 edeltävien katastrofien muokkaavan maailmankuvansa perusteita, on Georg Henrik, samoin kuin hänen hieman nuoremmat kollegansa Ernst Tugendhat, Derrida ja Julia Kristeva, ollut selkeästi perillä jälkikolonialistisen todellisuuden ja maailmanlaajuisen kehityskriisin sivilisaatiohistoriallisesta merkityksestä. Tämä on sinänsä moraalinen saavutus filosofille, joka syntyi vuonna 1916 pienessä maassa, jolta puuttuvat kolonialistinen menneisyys ja monikulttuurinen arki. Mutta eräs toinen seikka on merkittävämpi. Georg Henrik on uskomattomien norjalaisten ohella ainutlaatuinen filosofisukupolvensa edustaja siinä, että hän on vailla heideggerilaisen herooista elehtimistä ymmärtänyt ympäristökriisin merkityksen ja liittänyt sen maailmankuvaansa. Georg Henrik, toisin kuin Derrida ja Habermas, ei olisi koskaan voinut kirjoittaa Euroopan unionista ikään kuin kasvulla ei olisi rajoja.

Jo tästäkin syystä Georg Henrikin läsnäololla oli puhdistava merkitys yhteiskunta- ja kulttuurielämällemme. Niin kauan kun kirjoitettiin myös hänelle, ei yhteiskunnallisissa kysymyksissä sen enempää kuin filosofiasakaan voitu sallia millaista ajattelemttomuutta hyvänsä. Kun Georg Henrik on poissa, meillä on edessämme sama ongelma, jonka Tšehov pelkäsi iskevän hänen omaan tuotantoonsa ja koko venäläiseen kirjallisuuteen Tolstoin kuoltua. Ei ole enää olemassa yhtä hyvää syytä tehdä parastaan kuin ennen.

Vielä erään asian on saatava paikkansa muistelmassani. Kaikki tietävät, että Georg Henrik oli älykäs ja luotettava, ilmensi hyvää arvostelukykyä ja osasi käyttää kynää. (Itse hän ei ajatellut olevansa mikään suuri tyyliniekka. Ja hän näki kyvyn omaperäiseen ja filosofisesti hedelmälliseen työhön suurimmaksi ansiokseen tutkijana; suuremmaksi

kuin lahjakkuuden, joka hänellä oli vaativien argumenttien kehittämisessä ja käyttämisessä.) Vähemmän tunnettu, tai ainakin vähemmän keskusteltu, on eräs toinen ja viime kädessä tärkeämpi seikka.

Georg Henrik von Wrightin tunnusomaisin persoonallisuuspiirre, sellaisena kuin minä tunsin hänet, oli hänen myötämielisyytensä. Se ilmeni monin eri tavoin. Eräs niistä oli hänen valtava kirjeenvaihtonsa. Hänen on täytyntä vastaanottaa hyvin suuri määrä kirjeitä. Yllätyin kerta toisensa jälkeen siitä, miten usein sain kuulla toisilta ihmisiltä, että Georg Henrik ei ollut vain kiittänyt heitä hänelle lähetetyistä kirjeistä tai käsikirjoituksista, vaan että hän oli myös lukenut ja kommentoinut niitä. Hyvä kasvatus tuskin riittää siihen, että tällainen kyky säilyy läpi elämän. Siihen tarvitaan myös suuri annos epäitsekkyyttä ja hyvää tahtoa. Vieläkin silmiinpistävämpää oli se hyvänsuopa kiinnostus, jonka osoittaminen oli Georg Henrikille luonteenomaista kaikenlaisissa keskusteluissa filosofisista seminaareista satunnaisiin kahdenkeskeisiin tapaamisiin. Nuorempien kollegojen keskuudessa meidän on tapana joskus pilailla Georg Henrikin puhettavan kustannuksella. Hänen suomenruotsalainen intonaationsa oli yhtä räikeä riippumatta siitä, mitä kieltä hän puhui. Mutta yhtä hyvin voisimme muistella hänen selkeää ääntään.

Uskon, että kaikki, joilla oli tilaisuus tavata Georg Henrik, muistavat hänen puhettapansa: ystävällisen innostuneen äänensävyä hänen puhuessaan ja valppaan, eteenpäinojentuneen pääasennon hänen kuunnellessaan muita. Myös katseen muistamme. Se ei koskaan ollut ensisijaisesti kriittinen tai koetteleva, vaan ilmaisi uteliasta avoimuutta ja tarkkaavaista kiinnostusta siihen, mitä muilla oli sanottavanaan. Kuulun heihin, jotka kaipaavat tätä katsetta. Olemme nyt hiukan enemmän yksin maailmassa.

Bromarv, heinäkuu 2003

Suomentanut Tommi Uschanov

Viitteet

1. von Wrightin muistelmateos *Mitt liv som jag minns det* (Söderström, Helsingfors 2001) ei anna valaistusta Markovicin edesottamuksiin 70-luvun jälkeen. Sen sijaan saamme tietää, että 70-luvulla von Wright "mahdollisesti" toimi "koordinoivana voimana" erilaisissa solidarisuudenosoituksissa, kun hallitus ahdisteli Markovicia ja muuta Praxis-ryhmää (s. 250).
2. Ymmärrettävistä syistä von Wright näki itsensä eräänlaiseksi instituutioksi koko sen ajan, kun tunsin hänet. Että hän oli tarkka itsestään eikä lainkaan vapaa siitä ylpeydestä, jota hän arvostelee usein muissa, tietävät kaikki hänen muistelmiensa lukijat. Hän kirjoittaa esimerkiksi: "Kunnianarvoisan [Bolognan] yliopiston 900-vuotisjuhlien yhteydessä sain viidestätoista kunniaotohotorin arvostani sen, jota eniten arvostan" (s. 263). Eräitä ihmisiä häiritsevä tämä piirre von Wrightin persoonallisuudessa. Minusta se oli enemmän huvittava kuin huolestuttava. Se, ettei von Wright ollut liian nuhteeton, oli kaunista ja teki minulle helpommaksi arvostaa hänen monia hyviä puoliaan! Asiaan kuuluu, ettei hän ollut lainkaan vallanhimoinen, toisin kuin monet muut, jotka ottavat itsensä erittäin vakavasti.
3. *Mitt liv som jag minns det*, s. 123.
4. Ks. esim. kirjoitus "Humanismens förfall", *Finsk tidskrift* 139 (1946), s. 202.

